

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

STUDY

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM
PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

2019

MADUO: 80

NAKO: Diura di le 2½

Pampiri e, e na le ditsebe di le 25.

DITAELO LE TSHEDIMOSSETSO

1. Buisa tsebe e ka kelotlhoko pele o ka simolola go araba dipotso.
2. O se ka wa leka go buisa pampiri yotlhe. Lebelela lenaneo la diteng mo tsebeng ya bone, mme o tshwae dipalo tsa dipotso tse di boditsweng mo dikwalong tse o di buisitseng monongwaga. Morago ga moo, buisa dipotso tse, mme o tlhophe dipotso tse o batlang go di araba.

3. Pampiri e, e na le DIKAROLO di le THARO:

KAROLO YA A:	Poko	(30)
KAROLO YA B:	Padi/Ditlhangwa tsa setso	(25)
KAROLO YA C:	Terama	(25)

4. Araba DIPOTSO di le TLHANO: Di le THARO mo KAROLONG YA A, e le NNGWE mo KAROLONG YA B le e le NNGWE mo KAROLONG YA C ka mokgwa o o latelang:

KAROLO YA A: POKO
MABOKO A A TLHAOTSWENG – Araba dipotso di le PEDI.
LEBOKO LE LE SA TLHAOLWANG – Araba potso e.

KAROLO YA B: PADI/DITLHANGWA TSA SETSO
Araba potso e le NNGWE.

KAROLO YA C: TERAMA
Araba potso e le NNGWE.

5. TLHOPHO YA DIKARABO MO KAROLONG YA B (PADI KGOTSA DITLHANGWA TSA SETSO) LE MO KAROLONG YA C (TERAMA):

Araba FELA dipotso tsa padi kgotsa ditlhangwa tsa setso le terama tse o di ithutileng.

Araba potso e le NNGWE ya TLHAMO le e le NNGWE ya DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE. Fa o araba potso ya tlhamo mo KAROLONG ya B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG ya C. Fa o arabile dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG ya B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG ya C.
Dirisa lenaneonetefatso go go thusa.

6. BOLEELE JWA DIKARABO

Karabo ya potso ya tlhamo ya poko e tshwanetse go nna mafoko a a ka nnang 250–300.

Dikarabo tsa dipotso tsa tlhamo tsa padi kgotsa ditlhangwa tsa setso le terama di tshwanetse go nna mafoko a a ka nnang 400–450.

Boleele jwa dikarabo tsa dipotso tse dikhutshwane bo laolwe ke maduo a a neetsweng. Dikarabo tsa batlhatlhojwa di totobale, mme di nne maleba.

7. Latela ditaelo kwa tshimologong ya KAROLO e NNGWE le e NNGWE.
8. Nomora dikarabo tsa gago ka nepagalo go ya ka thulaganyo ya dipalo tse di dirisitsweng mo pampiring ya dipotso.
9. Simolola KAROLO e NNGWE le e NNGWE mo tsebeng e NTŠHWA.
10. Tiriso ya nako e e tshikinngwang.

KAROLO YA A: Bonnye metsotso e le 40
KAROLO YA B: Bonnye metsotso e le 55
KAROLO YA C: Bonnye metsotso e le 55
11. Dirisa mokwalo le mopeleto o o kannweng ke Lekgotla la Bosetšhaba la Puo ya Setswana. Mokwalo wa gago e nne o o buisegang.

LENANEO LA DITENG

Tsebe e, e naya batlhatlhojwa tshedimosetso tebang le tlhopho ya dipotso tse ba batlang go di araba kwa ntle ga go buisa pampiri yotlhe.

KAROLO YA A: POKO

Poko e e tlaotsweng: Araba dipotso dingwe le dingwe di le PEDI.

PALO YA POTSO	MOFUTA WA POTSO	MADUO	TSEBE
1. 'Kgolegelo'	Potso ya tlhamo	10	6
2. 'Nelson Mandela'	Dipotso tse dikhutshwane	10	7
3. 'Tumelo'	Dipotso tse dikhutshwane	10	8
4. 'Sempe-a-Lešoboro'	Dipotso tse dikhutshwane	10	9

LE

Poko e e sa tlaolwang: Batlhatlhojwa botlhe ba TSHWANETSE go araba potso e.

5. 'Boferefere jwa toro'	Dipotso tse dikhutshwane	10	10
--------------------------	--------------------------	----	----

ELA TLHOKO: Araba POTSO e le NNGWE YA TLHAMO le POTSO e le NNGWE YA TSE DIKHUTSHWANE. Fa o araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C. Mo KAROLONG YA B le mo KAROLONG YA C araba potso e le NNGWE fela.

KAROLO YA B: PADI/DITLHANGWA TSA SETSO

PADI: Araba potso e le NNGWE fela go tswa mo pading e o e tlaoletsweng.

6. <i>Leba Seipone</i>	Potso ya tlhamo	25	11
7. <i>Leba Seipone</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	11
8. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Potso ya tlhamo	25	13
9. <i>Omphile Umphi Modise</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	13
10. <i>Masego</i>	Potso ya tlhamo	25	15
11. <i>Masego</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	15
12. <i>Ntlhomole Mmutlwa</i>	Potso ya tlhamo	25	17
13. <i>Ntlhomole Mmutlwa</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	17

KGOTSA

DITLHANGWA TSA SETSO: Araba potso e le NNGWE fela go tswa mo ditlhangweng tsa setso tse o di tlaoletsweng.

14. <i>Ditlhangwa tsa setso</i>	Potso ya tlhamo	25	19
15. <i>Ditlhangwa tsa setso</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	19

KAROLO YA C: TERAMA

Araba potso e le NNGWE.

16. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Potso ya tlhamo	25	22
17. <i>Matsapa di a tsaya kae?</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	22
18. <i>Ga se Lorato</i>	Potso ya tlhamo	25	24
19. <i>Ga se Lorato</i>	Dipotso tse dikhutshwane	25	24

ELA TLHOKO: Mo DIKAROLONG tsa B le C, araba potso ya TLHAMO e le NNGWE le potso e le NNGWE ya DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE. Ga o a tshwanela go araba dipotso tse PEDI tsa tlhamo kgotsa dipotso tse PEDI tse dikhutshwane.

LENANEONETEFATSO

Lebelela lenaneonetefatso go rurifatsa fa o arabile palo ya dipotso e e tlokegang.

KAROLO	PALO YA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE DI ARABIWANG	TSHWAYA (✓)
A: Poko (Poko e e tshaotsweng)	1–4	2	
A: Poko (Poko e e sa tshaolwang)	5	1	
B: Padi/Ditlhangwa tsa Setso (Tlhamo kgotsa dipotso tse dikhutshwane)	6–15	1	
C: Terama (Tlhamo kgotsa dipotso tse dikhutshwane)	16–19	1	

ELA TLHOKO: Mo DIKAROLONG tsa B le C, netefatsa gore o arabile potso e le NNGWE ya tlhamo le e le NNGWE ya dipotso tse dikhutshwane.

KAROLO YA A: POKO**MABOKO A SETSWANA – MK Mothoagae**

Dipotso di tlaa bodiwa go tswa mo mabokong mangwe a le MANE a a tthaotsweng le go tswa go le le LENGWE le le sa tthaolwang. Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba dipotso DINGWE le DINGWE di le PEDI go tswa mo mabokong a a tthaotsweng le le le sa tthaolwang. Dipotso tsa maboko a a tthaotsweng di tlaa tlhagelela pele, mme go latele tsa leboko le le sa tthaolwang.

ELA TLHOKO: Araba potso ya leboko le le sa tthaolwang.

POKO E E TLHAOTSWENG**POTSO 1: POTSO YA TLHAMO**

Buisa leboko le le latelang, mme morago o kwale tlhamo e mo go yona o tlhagisang maikutlo a mmoki ka ga 'Kgolegelo'. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 250–300.

KGOLEGELO – MTM Seate

- 1 Legae la dinokwane mokatise;
- 2 Bonno jwa dirukhutli sekatisi.
- 3 E katisa motho e le sebatana,
- 4 E fetola motho e le molotsana;
- 5 E mo kgwele ntle a fetogile,
- 6 A le montle jaaka bojang jwa naga.

- 7 Legae la dinokwane mophepafatsi;
- 8 E phepafatsa tikologo ya baphedi,
- 9 E tshwana le lenong, e ja dibodu;
- 10 Dibodu e leng babolai le magodu,
- 11 Magodu le babolai le baakafadi;
- 12 Le botlhe ba ba tloang molao wa Modimo.

- 13 Legae la dinokwane mmogisi;
- 14 E bogisa motho le ena a kile a bogisa,
- 15 E kgona go tlogedisa motho bosula;
- 16 E pateletsa motho go dira tshiamo,
- 17 Mme ga e lebe bomangmang jwa motho,
- 18 Ke mophuthedi wa botlhe ba ba sokameng.

- 19 Legae la dinokwane mmefedi;
- 20 E lefifi jaaka 'felo la baswi,
- 21 E bifela botlhe ba ba bosula,
- 22 E tlhokisa banna boroko.
- 23 E kile ya bogisa batlhanka ba ga Jehofa,
- 24 Nako nngwe e bogisa batlhoka-molato.

[10]

POTSO 2: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NELSON MANDELA – RK Modisa

- 1 Ke kgagapa ya malemelagotlhe,
 2 Ke maila-go-kgotlwa, morwa Mandela
 3 Mmueleli wa ditshwanelo tsa botho,
 4 Morati le mofemedi wa 'fatshe la gaabo.
- 5 E rile a gololwa kgolegelong,
 6 Lefatshe la duma phetelela,
 7 Puo temokerasi ya phunyeletsa dithaba,
 8 Ka morwa Mandela a ne a menne phatla.
- 9 Bangwe baeteledipele ba tsutsubanya mariba
 10 Ka ba boifa *Nelson* wa Lethosa, Madiba
 11 Ba re: 'O ne a gololelwang sekamotho seo?'
 12 Ka a tiile go tsholola megopo re e tsholetswe.
- 13 Aforikaborwa a nna puo lefatshe ka bophara,
 14 Ntswe ja gagwe ja phunyeletsa mawatle,
 15 A goeletsa Aforikaborwa o mošwa,
 16 Aforikaborwa yo o se nang kgobebelelo.
- 17 Kgalema morwa nka ikhuna wa mmala wa sebilu,
 18 Barwa le barwadi ba gago ba go lebile,
 19 Ga ba bolo go fetoga masiela fatsheng la bona,
 20 Kgalema Enke, kgalema morwa Mandela.

- 2.1 Kgankgolo ya leboko le, ke efe? (2)
- 2.2 Mmoki o senola maikutlo afe mo lebokong le? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 2.3 Naya ponagalo ya poko e e mo meleng 1 le 2 le mosola wa yona. (2)
- 2.4 Faa sekapuo se se dirisitsweng mo moleng 14 le mosola wa sona. (2)
- 2.5 Molaetsa o o o ungwang go tswa mo lebokong le ke ofe? (2)

[10]

POTSO 3: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

TUMELO – JM Lekgetho, MS Kitchin le NH Kitchin

- 1 Ana o segatlamelamasisi jang, Lorato!
 2 Fa diganka tse dikgolo di go obela tlhogo,
 3 O kokobeletsa le nare tse dikgolo tlase,
 4 Fa le morwa Manoa o bo o mmeile fatshe.
- 5 E ne e le mogaka, e le maila-go-kgotlhwa;
 6 E se diangwa, a kakelwa, a itlhaolelwa;
 7 Ga twe le tau tota o ne a e tlhola ka mašetla,
 8 A sa e sisimoge go e tshwarwa ka diatla.
- 9 O kile a tlhaselwa ke dira di sa mo itse,
 10 Di solofetse go mo tshwara a sa itebetse;
 11 Tsa itlhome ke potsane a ka golegwa ka thapo,
 12 A di tshwara a le mabetwa-e-pelo tsa ipona phoso.
- 13 A ba kgogogela jaaka tilodi ya magaga
 14 Ba phatlalala; go se monate gare ga naga.
 15 A ba kgemetha ka tšhaka ya tlhaa lwa esela,
 16 Naga ya penologa merapatshe ya direpa.
- 17 Maje a gwasisa segajaja sa pokolelo,
 18 Go leba mogale, mmoi a nyerega marapo.
 19 Marapo a bona a aga a kgabisitse naga,
 20 Gaa ja lenong le seboko sa ba sa ntshega.
- 21 Ga feta dingwaga banna ba tswetse tlhabano.
 22 E re go e umakediwa fela ba ile boroko.
 23 Ga tsamaya ngwanyana wa mosetsana, *Delila*,
 24 A mo itshokela ka natla, a ba a tla a ineela.

- 3.1 Kgankgolo ya leboko le, ke efe? (2)
- 3.2 Mmoki o senola maikutlo afe mo lebokong le? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 3.3 Faa sekapuo se se dirisitsweng mo moleng 13 le mosola wa sona. (2)
- 3.4 Naya ponagalo ya poko e e mo moleng 15 le mosola wa yona. (2)
- 3.5 Molaetsa o o o ungwang go tswa mo lebokong le ke ofe? (2)

[10]

POTSO 4: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

SEMPE-A-LEŠOBORO – MOM Seboni le EP Lekhela

1 *Legougou* la lona *dimense*,
 2 E rile go twe *gou-gou* ka tshoga
 3 Pelo ya tshoga ya ntika morago
 4 Ke itlhome lo raya nna ka nosi
 5 Ntekwane lo re raya, le lona lo itheye
 6 Lo bo lo reye le banyana ba *dimense*,
 7 Ramapotwana o potapota *gaisi*,
 8 O tlhola a tikela mo *gaising*,
 9 Lekobakoba la gooraLesoboro,
 10 Sempe, e kete go bolawa noga,
 11 E bile e kete go bolawa molelemedi,
 12 Le mefinyana ya dilepe e a wa.
 13 Go buile Mmaselemela a re,
 14 'Naare Sempe wa ka, o bolawa ke eng?'
 15 A re, 'Mma, ke bolawa ke ditšhentšha banna;
 16 Nna ke bolawa ke kgomo ya *pereko*.
 17 Mogolokwane wa lela, wa lela phetelela,
 18 Kwa lwapeng lwa ga Mmaselemela;
 19 A bona Sempe a tla a e kgweetsa,
 20 A re, 'Ngwanaka mme ntlha o humile thata?'
 21 A itumelela go tla a thibile moroba.
 22 Ngwale boela yoo o mmokile,
 23 O boka o sa itse ina la gagwe,
 24 Ina la gagwe ke matsodimatsoke.

- 4.1 Kgankgolo ya leboko le, ke efe? (2)
- 4.2 Mmoki o senola maikutlo afe mo lebokong le? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 4.3 Faa sekapuo se se dirisitsweng mo moleng 10 le mosola wa sona. (2)
- 4.4 Naya ponagalo ya poko e e mo meleng 15 le 16 le mosola wa yona. (2)
- 4.5 Molaetsa o o o ungwang go tswa mo lebokong le ke ofe? (2)

[10]**LE**

POKO E E SA TLHAOLWANG**POTSO 5: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

BOFEREFERE JWA TORO – CLS Thobega

- 1 Toro, o leferefere ditšhabeng,
- 2 Ditšhabeng, o tsenya magomogomo:
- 3 Magomogomo re sa a rateng,
- 4 Matlhamutlhamu a a lethothomo –
- 5 Tota toro o ntwela kae?
- 6 Kae masigo ke robetse?
- 7 Ditsholofelo tsa 'go di kae?
- 8 Borokong toro ke sepetse:
- 9 Ke sepetse jaaka tonki e lapile,
- 10 Ke tsoga dikobong ke gamaregile –

- 11 Ga ke bone madi a ke a lorileng,
- 12 Ntlogela boroko, o ntshotlelang?
- 13 Ke tšhatšhametsa madi ka šeleketla,
- 14 Ka šeleketla megopo ka e bona:
- 15 Ke utlwa pelo'a me e šanyašanya –
- 16 Borokong ditlhabi ke tlaa iketla,
- 17 Madimadi ka matlho ke a bonabona.
- 18 Toro wa nkitsa go ikakanya,
- 19 Go ikakanya ke le ikhutsong –
- 20 Toro o ntsentse boitumelong,

- 21 Pelo'a me ya sweufala jaaka kapoko,
- 22 Kapoko dithabeng pitseng'a maroko,
- 23 Ruri toro o nkopisa tlhogo!

- 5.1 Kgankgolo ya leboko le, ke efe? (2)
 - 5.2 Mmoki o senola maikutlo afe mo lebokong le? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
 - 5.3 Naya ponagalo ya poko e e mo meleng 5 le 6 le mosola wa yona. (2)
 - 5.4 Faa sekapuo se se dirisitsweng mo moleng 21 le mosola wa sona. (2)
 - 5.5 Molaetsa o o o ungwang go tswa mo lebokong le ke ofe? (2)
- [10]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: PADI/DITLHANGWA TSA SETSO

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo pading kgotsa ditlhaweng tsa setso tse di tlhatsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo pading kgotsa ditlhaweng tsa setso tse ba di ithutileng.
- Fa motlhatlhojwa a ithophetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa motlhatlhojwa a ithophetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

PADI

Araba potso e le NNGWE go tswa mo pading e o e buisitseng.

POTSO 6: POTSO YA TLHAMO**LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea**

Lerato la nnete e ka ne e le la bakapelo, lesika kgotsa setšhaba. Ga le patike, mme ke la maikutlo. Tshegetsisa tlhagiso e, o ikaegile ka ditiragalo tsa padi. Boleele jwa tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 7: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****LEBA SEIPONE – Kabelo Kgatea**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO A

E rile fa koloi ya mapodisi e se na go tsamaya, Mokwepa a tla le basadi ba bararo ba maratwagolejwa. A apolwa le go sekasekwa mmele otlhe. Ba fitlhela matsadi a kubu ya ga Mosala le molelo o phuile mo legoaneng. Mokwepa a laela basadi gore ba tlhokomele gore a nne lephotse pele malatsi a mararo a feta.

Yo mongwe wa basadi ba teng, a ikopela go tla go mmeola moriri gonne go le 5 disankoma tse dintsi tse di o tlhokang. Mokwepa a rata leano la gagwe.

Ba tswa ba tsamaya. Morago ga metsotsonyana mosadi yole a boa, a tshotse legare le polasetiki ya go tsenya moriri. E rile a ntse a mmeola, a mmotsa leina.
'O mang mosimane?'

Motswagauteng a bebentsha melomo, dikeledi tsa kopana le mathe le mamina. A leba 10 mosadi mo dithakeng tsa matlho. A re, 'Ke nna Motswagauteng morwa Gokatweng, Gokatweng morwadia Puso le ljelele kwa Motsitlane.'

A utlwa keledi ya mosadi e rothela mo lerameng la gagwe. A utlwa bothitho jwa yona fa e thepologa le lerama la gagwe. Go tloga foo a se ka a tlhola a utlwa lefoko lepe go tswa mo molomong wa mosadi go fitlha a fetsa go mmeola.

15

E rile bosigogare, Motswagauteng a utlwa lebati le bulega. A tlola a nna ka marago. Mosadi yole a tsena. A fitlha a mo leba mo matlhong, a sa bue sepe. A letla dikeledi go dira boithatelo mo marameng a gagwe.

A ntsha keetane mo kgetsaneng ya borokgwe jwa sesole jo a bo apereng a e rwea Motswagauteng mo molaleng. A mo tlogelela seipone. Motswagauteng a sala a ipotsa dipotso tse di tlhokang dikarabo. A felelwa ke boroko. A nna tsala le phatsha ya seipone e a e filweng. Basadi ba ne ba diragatsa ditaello tsa ga Mokwepa fela jaaka a ba laetse. Ba ne ba mo tlhapisa dintho le go mo sidila matsadi. 20

- 7.1 Motswagauteng o amana jang le mosadi wa lesole? (1)
- 7.2 Tiragalo e e tlhagelelang mo nopolong e, e diragalela kwa ga mang? (1)
- 7.3 Ke ka ntlha ya eng Mokwepa a ne a thopa Motswagauteng? (1)
- 7.4 Ke maikutlo afe a a tlhagisiwang ke Motswagauteng mo temaneng? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 7.5 Goreng mongwe wa basadi ba ga Mokwepa a ne a ikopela go beola Motswagauteng? (2)
- 7.6 Ke ka ntlha ya eng mosadi yo o beolang Motswagauteng a ne a lela a sa fetse? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 7.7 Ditiragalo tsa kwa sekolong sa Foreiborogo magareng ga Basweu le Bantsho, di tswelletsang jang morero wa padi e? (2)
- 7.8 Padi e, e tlhagisa *Kobie Swanepoel* e le motho yo o ntseng jang? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 7.9 Mosadimogolo ljelele o nnile le seabe sefe mo botshelong jwa ga Motswagauteng? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 7.10 Tlhagisa dintlha di le PEDI tsa tshobotsi ya ga Sepoko. (2)
- 7.11 Fa lepodisi la kwa ga Mokwepa le ka bo le ne le sa boeboe kwa bookelong, go ka bo go diragetse eng ka ditiragalo tsa padi? (2)
- 7.12 Ke semelo sefe se Motswagauteng a se senolang fa a ne a rotloetsa gore ena le *Koot* ba tshwarane ka diatla morago ga go phatlhaladiwa ga komiti ya sekolo se segolo sa Foreiborogo? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 7.13 Fa o ne o le *Jankie*, mme o na le ngwana le modiredi wa gago wa montsho ka nako ya tlhaolele, o ne o ka dira eng? (2)
- 7.14 O ithutile eng ka ga moanelwa, Mosala? (2)

[25]

POTSO 8: POTSO YA TLHAMO**OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

Lerato la nnete e ka ne e le la bakapelo, lesika kgotsa setšhaba. Ga le patike, mme ke la maikutlo. Tshegetsa tlhagiso e, o ikaegile ka ditiragalo tsa padi. Boleele jwa tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 9: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****OMPFILE UMPHI MODISE – DPS Monyaise**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO B

Jaanong ga tsoga šomo la ga Modise, ntwane e e neng e larile mo tlhageng, ya sala Baitsekang morago. Ba supologa jaaka boijane bo tswa diriteng. Thukgwi a re ke lobelo, marota a re ke namile. Tloga re yeng koo! Basimane ba Maikutlwane ba tsena motse ka legare ba akgelana lofetlho go bontsha ba Tlhaa-lo-borethe gore ba tomotse mokgele mo tlhoeng ba le bosii, ntekwane ba Matile le bona ba ntse ba re matla-ka-maleo. 5

Ditsela di rile thi! Matšhwititšhwiti a tlile go bogela motshameko wa badimo.

Matlhogojane mongwe a naya Modise lofetlho ka go itlhoma e le wa bona. Modiro wa simologa. Modise a tsena motse ka legare gore ba ba neng ba ise ba bone gore e tlhasetse, ba tswe mo matlong. Basimane ba ikudupaganya fa morago ga gagwe, ba gopotse pina e e tlaa reng maitsiboa e be e binwa mo mebileng. Ke bale! Mosimane o wa a ba a tsoga a sa itlhotlhora. Ya re e setse e le sebaka lo ntse lo amoganwa, e bile e kete lo tlaa lala mo Maikutlwane, Modise a tswa mo gare ga bona a le matsatsarapa, a lo beile go bapa le tsebe. 10

Maikutlwane a ema ka dinao. Mogolokwane wa tswa boroko; mosadi a kgadiepetsa a ba a kgadiepetsa, a sa tswa go kgadiepetsa. Teduputswa ya beta kodu, ya gopola malatsi a maloba. Ke bale! Ba ntse magogagoga jaaka kgomo tsa pula mo tseleng; ba pota tsela ka fa, le ka fa. 15

Mosadi mongwe wa Ntsweleputswa a rothisa keledi, a gopotse morwae. Mosadi a tlhaba mogolokwane la bofelo go ba etleetsa mo etong lwa bona; teduputswa a bebentsha melomo go ba direla mofago wa matlhogonolo, a bitsa maina a ba ba ithobaletseng. 20

Ka lotlatlana ba fitlha kwa gae; mosadi a tswa nokeng a ba tlhabela mogolokwane. Batho ba tswa ka matlo go ba kgatlhantsha ba ise ba tsene ka motse; basadi ba ala meseme, ba feela ditsela, go ba tlhgonolofatsa. 25

Ga robalwa loapi lo benya dinaledi, magodimo a ntse a kitlantse meno. Ya re naledi ya meso e tla e rwele masigo ka tlhogo, ga tlhatlhoga lefifi la sentseele ngwana ntlheng ya Borwa, le tla le sutsa jaaka pitsa ya mosoko. Mekodue e e neng e sa ntse e setse ya wa ka mangole, e dumaduma; go se dikgadima; go se phefo; go didimetse; go boifisa. 30

Fa le ntsha nko, ya simolola, pula ya dikgomo le batho. Mekodue ya emisa ditsebe, ya ipoka ntsi e tala; bana ba karaganya, lesogo la bitsa mokapelo wa lona.

- 9.1 Modise o amana jang le mosadi wa Ntsweleputswa? (1)
- 9.2 Ke tiragalo efe e go buiwang ka yona mo temaneng? (1)
- 9.3 Leina la mosadi wa Ntsweleputswa ke mang? (1)
- 9.4 Goreng mosadi wa Ntsweleputswa a rothisa keledi? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 9.5 Naya maina a metse e le MEBEDI e e amegang mo tiragalong e e mo nopolong e e fa godimo. (2)
- 9.6 Go tlile jang gore Modise a iphitlhele a tshotse lefetlho? (2)
- 9.7 Motshameko wa lefetlho o o diragalang mo nopolong e, o tswelletsa jang ditiragalo tsa padi e? (2)
- 9.8 Semelo sa ga Motlalepule se nnile le seabe sefe mo botshelong jwa gagwe? (2)
- 9.9 Tlhagisa dintlha di le PEDI tsa tshobotsi ya ga Omphile. (2)
- 9.10 MmaSebolai o nnile le seabe sefe mo botshelong jwa ga Motlalepule? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 9.11 A tshwetso e e tserweng ke Motlalepule ya go isa ngwana wa gagwe kwa kgodisetsong, e siame? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 9.12 Fa Thandi a ka bo a ne a sa epela Motlalepule lemena, go ka bo go diragetse eng ka ditiragalo tsa padi? (2)
- 9.13 Fa o ne o le RraMosidi, o lemoga fa mosadi wa gago a na le se se mo jang, mme a sa se go bolelele, o ne o ka dira eng? (2)
- 9.14 O ithutile eng ka moanelwa, Borume? (2)
- [25]**

POTSO 10: POTSO YA TLHAMO**MASEGO – G Mokae**

Lerato la nnete e ka ne e le la bakapelo, lesika kgotsa setšhaba. Ga le patike, mme ke la maikutlo. Tshegetsa tlhagiso e, o ikaegile ka ditiragalo tsa padi. Boleele jwa tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 11: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****MASEGO – G Mokae**

Buisa nopolo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO C

'Ke ne ke sa hutsafatswe ke go se rate setlogolo sa me Sello, Masego. Ke rata mosimanyana yoo ka pelo ya me yotlhe. Ke ne ke hutsafetse ka gore ke ne ke batla gore o bo o mo siamiseditse maemo pele o ka mo lere ngwanaka; gore a tle a tshela botshelo jo bo gaisang jwa ga mmaagwe fela jaaka mmaagwe a ka bo a ne a tshedile botshelo jo bo gaisang jwa batsadi ba gagwe. Seo, le fa ke sa sekaseka dibuka ngwanaka, ke sona tlhabologo: lesika le le latelang le na le diphitlhelelo tse di botoka go feta lesika le le fetileng pele ga lona'.

5

'Ammaruri ke yona rre; ke yona tlhabologo eo.'

'Thuto, mosetsana wa me yo o rategang, ke mokoro wa boikanyego, oo re ka kgabaganyang madiba a a tletseng dikwena a kgethololo le kgatelelo ya mmala, thuto ke senotlolo sa kgololosego go bana ba mmala wa sebito, Masego.'

10

'Ee rra, ke sona tota.'

'Seo se mphitlhisana mo molaetseng wa me wa ntlha le wa bofelo go wena, Masego ngwanaka, leka ka bojotlhe jwa gago go bonela Sello ditšhono tsa gore a rutege, ngwanaka.'

15

'Ke tlaa dira jalo, rra.'

'Sa bobedi: mmaago o sutlhile dikgwa le madiba go le godisa wena le bomorwarraago, Masego. Le nna gongwe e kabo e le kgale ke fitlhile fa tulong e e jaaka e, mme ke ena yo a neng a nkgopotsa gore ke na le mamphorwana go a godisa; ke na le maikarabelo a mantsi, ka jalo, ke se intshe nonyane e e mephuphutho mebe, ka iphatlha ka diphuka tsa me, Masego. Mo tlhokomele, ngwanaka. Makwalo a a boitshepo a re, tlotla mmaago le rraago gore malatsi a gago a tle a lefale mo botshelong.'

20

'Ke tlaa dira jalo rra; melao ya gago ke tlaa e tshegetsana, mme ke mo tlhokomele.'

'Ke lebogela go utlwa seo, Masego ngwanaka ... jaanong, mabapi le tlolomolao e e ntatlhatseng mo tulong e; e kete ke ka bo ke kgona go go raya ke re ke ikotlhaela go ipusolosetsa mo go base *Schalk*, fela ga ke kgone Masego. Ee, ke maswabi gore o latlhegetswe ke botshelo jwa gagwe fa ke ne ke itshireletsa, fela ga ke ikotlhae, Masego. Nako e ne e fitlhile gore a rutwe gore le rona re batho ngwanaka. Ga go reye gore ga re a tsholwa mo setshwanong sa Modimo ka re le Bantsho, mme re tshwanelwa go tsholwa jaaka diphologolo ...'

25

30

'Ke dumelana le wena rra. Jaaka o bua, lo ne lo itshoketse tshwaromakgwakgwa ya gagwe nako e telele, rra; go feta foo e ne e tlaa nna bogatlapa. Ke ipela ka wena, rra,' a bua a nyeba ka boitumelo.

- 11.1 Masego o amana jang le mmuisani nae mo nopolong e e fa godimo e? (1)
- 11.2 Mmuisano o, o diragalela kwa kae? (1)
- 11.3 Faa maina a MABEDI a bana ba basimane ba ga Kgabo Motsepe. (2)
- 11.4 Goabaone o ne a tlhokafaletswe ke bana ba le bakae fa gare ga Masego le bomorwarraagwe? (1)
- 11.5 Ke maikutlo afe a a tlhagisiwang ke Kgabo Motsepe mo temaneng? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 11.6 Ke eng se se tlhodileng letlhoo magareng ga base *Schalk* le Kgabo Motsepe? (2)
- 11.7 Go wela mo thaelong ga go nwa bojalwa ga ga Masego go tswelletsa jang morero wa padi? (2)
- 11.8 Padi e, e tlhagisa Goabaone e le motho yo o ntseng jang? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 11.9 Seabe sa ga MmaSontaga e nnile sefe mo botshelong jwa ga Masego? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 11.10 Tlhagisa dintlha di le PEDI tsa tshobotsi ya ga Ntsime. (2)
- 11.11 Fa base *Schalk* a ka bo a tlametse ngwana wa ga *Lizabeth*, go ka bo go diragetse eng ka ditiragalo tsa padi? (2)
- 11.12 Fa o ne o le Kgabo Motsepe mo metlheng ya tlaolele, mme o bogisiwa ke mong wa gago, o ne o ka dira eng? (2)
- 11.13 Go ya ka wena, a go siame gore Masego a tlogelele bana ba ga *Vusi* madi otlhe? (2)
- 11.14 O ithutile eng go tswa go moanelwa Sello? (2)

[25]

POTSO 12: POTSO YA TLHAMO**NTLHOMOLE MMUTLWA – OM Lobelo**

Lerato la nnete e ka ne e le la bakapelo, lesika kgotsa setšhaba. Ga le patike, mme ke la maikutlo. Tshegetsa tlhagiso e, o ikaegile ka ditiragalo tsa padi. Boleele jwa tlhamo ya gago e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 13: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****NTLHOMOLE MMUTLWA – OM Lobelo**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO D

Go ne go rena tidimalo e e seng kana ka sepe mo kamoreng ya boiketlo, e bile go se sepe se se neng se bontsha fa go na le batho. Mmathapelo o ne a ema, a leba lefelo leo go se nene, pele a fetela kwa kamoreng ya borobalo. Le gona Mmathapelo ga a ka a konyakonya, o ne a fitlha fela a bula mojako go tlhola fa go na le mongwe mo teng. O ile a kopana le dintla di fuduga, o fitlhetse Baagileng le Palesa ba sa momonane, mme ba gagolana dipounama ka meno. Baagileng e ne e kete motho a rapela Modimo wa Maisilame, o ne a khubame ka mangole fa thoko ga Palesa, a lotolositse leleme le leleele e kete la leobu le batla go tshwara tsie.

5

Mmathapelo a ema foo sebakanyana a ba lebile, a nagana gore ka gongwe o a lora. Ka nako eo, Palesa le Baagileng ba tlamparelane, go se ope yo o buang le yo mongwe e kete batho ba polasitiki ba tshwerwe ke kgabo ya molelo. Mmathapelo o ne a ba atamela ka bonya e kete mosadimogolo a tlile go bona setopo sa monnamogolo lwa bofelo. A lemoga go setse go le thari gore tseo ga se tse di mo lekaneng. A kata ka morago a omeletse magalapa, mowa o tswa ka boima, tlhogo ya gagwe ya simolola go opa. Maoto a gagwe a welwa ke segagane se segolo thata e bile a sule bogatsu.

10

15

Mmathapelo o ne a ipotsa gore a mme Palesa tsala ya gagwe ya o ka swa nka go ja, ke yona e e ka mo dirang dilo tse di ntseng jalo. E rile a sa ntse a itsentse tsheko jalo, dipone tsa tima, ga fifala. Mmathapelo o ne a idibala jalo, a ntse a roga letsatsi leo e bile a ikotlhaela gore tota o ne a ya kae.

E ne ya re fa Baagileng le Palesa ba sa ntse ba le mo kolotsaneng ya madiopo jalo, ba gamaregesiwa ke go utlwa motho a bopa jaaka kgomo e kgaotswe kgotsane fa thoko ga bone. Baagileng o ne a sala a atlhame jaaka mosetsana wa legabea a kgwesitswe bonota ka legofi. Palesa o ne a betsega, a leba kwa ofising ya basimane ba setheo sa tshireletso fa gaufi go batla thuso. Emelense e ne ya bidiwa, mme ya goroga ka bonako jwa legadima. Mmathapelo o ne a rwalelwa kwa bookelong ba Tshwane bona bosigo boo. Palesa o ne a tsamaya le emelense, a lala a robetse mo tlhogong ya ga Mmathapelo bosigo botlhe. Mmathapelo o ne a sa bue kgotsa go bula matlho. O ne a nnela fela go sisa pelo le go kgwa mowa o montsi. Se se neng se makatsa Palesa, ke gore Mmathapelo o ne a tswa kae, a batlang le gone a lwala, a le mo maemong a a ntseng jalo.

20

25

30

- 13.1 Mmathapelo o amana jang le Palesa? (1)
- 13.2 Naya leina la hotele ya kwa Tshwane e tiragalo e e mo nopolong e e fa godimo e, e diragalelang gona. (1)
- 13.3 Mmathapelo o batla mang mo lefelong le? (1)
- 13.4 Ke maikutlo afe a a tlhagisiwang ke Mmathapelo mo temaneng? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 13.5 Ke eng se se tlhotlheleditseng Matsetseleko go tshaba kwa gaabo? (2)
- 13.6 Ke ka ntlha ya eng Mmathapelo a ne a idibala? (2)
- 13.7 Ditiragalo tsa go gobala ga *Bra Boots*, di tswelletsa jang morero wa padi e? (2)
- 13.8 Padi e, e tlhagisa Morongwa e le motho yo o ntseng jang? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 13.9 Monna wa mosweu, Kalatshane o nnile le seabe sefe mo tsweletsong ya poloto ya padi e? (2)
- 13.10 Tlhagisa dintlha di le PEDI tsa tshobotsi ya ga Kelogile. (2)
- 13.11 Fa *Bra Boots* a ka bo a kgonne go lemoga Matsetseleko fa a le kwa ga Segonyamatlho, go ka bo go diragetse eng ka ditiragalo tsa padi? (2)
- 13.12 Go ya ka wena, a go siame gore bagolo ba tseele bana ba bona ditshwetso jaaka Kgori a ne a batla go dira ka Matsetseleko? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 13.13 Fa o ne o le Mmathapelo, mme o fitlhela mokapelo wa gago le tsala ya gago, o ne o ka dira eng? (2)
- 13.14 O ithutile eng ka moanelwa Matsetseleko? (2)

[25]**KGOTSA**

DITLHANGWA TSA SETSO

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo ditlhangweng tsa setso tse di tlhaotsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo ditlhangweng tsa setso tse ba di ithutileng.
- Fa batlhatlhojwa ba ithophetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, ba tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa batlhatlhojwa ba ithophetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, ba tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

POTSO 14: POTSO YA TLHAMO***DITLHANGWA TSA SETSO – G Leeuw le ba bangwe***

- 'Kilano ya boPekwa le boKgogo'
- 'Mogaka Sol Plaatje'

O ikaegile ka diteng le baanelwa ba naane ya 'Kilano ya boPekwa le boKgogo' le leboko la 'Mogaka Sol Plaatje', kwala tlhamo go tlhagisa bonnete ba seane se se reng ruri mosekaphofu ya gaabo ga a tshabe go swa lentswe. Tsamaya o tlhagisa diane tse di maleba go totobatsa tlhagiso e. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 15: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE*****DITLHANGWA TSA SETSO – GS Leeuw le ba bangwe***

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NAANE: 'TLHOLEGO YA MORAFE WA BATLHAPING' – CLS Thobega**NOPOLO E**

Ga twe e rile bogologolo ga bo go na le kgosi e bidiwa Mamae. Kgosi e, ya bo e eteletse morafe wa Batlhaping pele kwa Taung. Kgosi e, e ne e na le bana ba bidiwa gotwe ke Tau, Molefe, Phuduhudu le Phuduhutswana. Boswa ba nkwe ya bo e le jwa ga Phuduhudu, mme ka ntlha ya botshwakga jwa tsewa ke Phuduhutswana. E rile Batlhaping ba kgaogana le Barolong ka e le bana ba monna a le mongwe, 5 Phuduhutswana ya nna kgosi ya Batlhaping, mme ba ya go nna gaufi le Noka e Tshetlha. Ba phela ka go ja ditlhapi, mme ba bidiwa Batlhaping.

Ga twe e rile Batlhaping ba ntse ba le kwa Nokeng e Tshetlha, Tau a ba bitsa gore ba boele kwa go ena kwa Taung. Ka pilediwa e lwelwa e bile maropeng go boelwa, Phuduhutswana le morafe wa gagwe ba ne ba boela kwa Taung. Phuduhutswana o ne 10 a belaela mogoloe e leng Tau, a sa bone fa a tlile go nna le kagiso. Ka maano a sa site, Phuduhutswana o ne a raya bana ba gagwe a re: 'Ke ikabile ditsebe.' O ne a ba raya a re Phuduhutswana ga a utlwe. Bana ba ne ba dira fela jalo, ba bolelela batho gore monnamogolo ga a utlwe, o utlwa fela fa go goiwa.

Ga twe ka letsatsi lengwe ya re go le kwa kgotla, ka ba ithaya ba re Phuduhutswana ga a utlwe, Barolong ba seba ka Batlhaping ba na nae. Barolong ba ne ba re: 'Morafe wa Batlhaping ke morafe wa dirukutlhi tse di ganang go utlwa. Gompieno re tshwanetse go ba sokolola. Re tlaa ba direla sediko bosigo.' Phuduhutswana a bo a ba utlwile a sa utlwa ka tsa ga Morakile. 15

Ka gaabo boi go sa lelwe, a bolelela bana ba gagwe gore ba phuthe diphoko le dipodi tsa meroba ba ineye naga. Diphoko tsa tsosa modumo ka e ne e le bosigo, mme batho ba ga Tau ba utlwa, mme ba tla ba re ba tlile go ba bolaya, ba fitlhela naga e le tshetlha, e le a o ne o mpeile motho. 20

- 15.1 Go ya ka naane e, Batlhaping ke bakae ka tlholego ya bona? (1)
- 15.2 Go tlile jang gore ba bidiwe Batlhaping? (2)
- 15.3 Ke go reng go twe boswa jwa Nkwe e ne e se jwa ga Phuduhutswana? (2)
- 15.4 Ke seane sefe se o ka se dirisang go tlhalosa dikgogakgogano tse di nnileng teng magareng ga Barolong le Batlhaping jaaka bana ba monna? (2)
- 15.5 Maikutlo a gago ke afe tebang le go sa utlwane ga Batlhaping le Barolong e tswa e le batho ba le bangwe? (2)
- 15.6 Go lemoga ga ga Phuduhutswana gore ga go tle go nna le kagiso gare ga gagwe le Tau le go araba Tau ka gore 'ke ikabile ditsebe' go senola semelo sefe sa gagwe? (2)
- 15.7 Botshwakga jwa ga Phuduhudu bo na le seabe sefe mo naaneng e? (2)
- 15.8 O ithutile eng go tswa mo naaneng e? (2)

LE

NOPOLO F**BATLHAPING BA KGOTLA YA OORRAMAIDI – PC Mooa**

- 1 Re tota re le Batlhaping,
- 2 Batlhaping ba oorramaidi,
- 3 Re Batlhaping ba kgotla ya oorramaidi,
- 4 Re tlogola kgotleng ya oorramankurwane.
- 5 Re bana ba ga Maida-a-kgatsele,
- 6 Ba go tlhapa ka lobese,
- 7 Ba iphorola ka tlhoa metsi a le teng.
- 8 Ga re Batlhaping ba ntete foo,
- 9 Re nkgisana tshika le ba kgotla ya oorramankurwane,
- 10 Re bana ba ga Mothibi le Maida,
- 11 Beng ba noka e tshetlha.
- 12 Re batho ba go itimola mogote sekatlhapi,
- 13 Sekatlhapi e biloga metsing le re tserr!
- 14 Re Batlhaping ba ba mabela
- 15 Re itse o se re utlwele mebileng,
- 16 Ga re je tlhapi ga re majatlhapi,
- 17 Re ana tlhapi re Batlhaping
- 18 Sejatlhapi re se peteketsa jaaka majatlhapi.

- 15.9 Go tlhapa ka lobese metsi a ntse a le teng go re senolela eng ka Batlhaping? (2)
- 15.10 Leboko le, le senola semelo sefe ka Batlhaping? (2)
- 15.11 Nopola mela e MEBEDI e mmoki a senolang mmala wa sebokiwa ka yona. (2)
- 15.12 Go ya ka mela e o e nopotseng, tlhagisa mmala wa sebokiwa. (2)
- 15.13 Ke thotloetso efe e o ka e nayang bašwa morago ga go buisa leboko le? (2)
- [25]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TERAMA

Ditshwaelo ka kakaretso:

- Go boditswe potso ya TLHAMO le DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE go tswa mo terameng e o e tlhaoletsweng monongwaga.
- Batlhatlhojwa ba tshwanetse go araba potso e le NNGWE go tswa mo terameng e ba e ithutileng.
- Fa motlhatlhojwa a itlhophetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C.
- Fa motlhatlhojwa a itlhophetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

POTSO 16: POTSO YA TLHAMO**MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS MOKUA**

Lenyalo ke kupe le tlhoka go ilelwa. Netefatsa tlhagiso e o ikaegile ka ditiragalo tsa terama ya 'Sekoropolapa', o tobile bogolo jang badiragatsi Ntope le Nkefi. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 17: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****MATSAPA DI A TSAYA KAE? – SS MOKUA****NOPOLO G**

MMUI A:	<i>(O bula lebati)</i> Ahee! Ke ka le thusa?	
MMUI B:	Ee rra, re tlile mo go wena. <i>(Ramoopampa o a ba bulela, ba a tsena)</i>	
MMUI A:	Ee, le reng le tsamaya masigo jaana?	5
MMUI B:	Rra e re go re bona re le fano, re mo mathateng.	
MMUI A:	<i>(O a gakgamala)</i> Mathata! Mathata a eng?	
MMUI B:	Re tlisitse molato.	
MMUI A:	Molato! Molato wa eng?	10
MMUI B:	Ngwana yo o mmonang yo, ke ngwanake, o lomilwe ke ntšwa ya gago mo maragong.	
MMUI A:	Ntšwa? E mo loma leng?	
MMUI C:	Ke ne ke mo romile kwa Naledi mo maitsiboeng. O tlhaga a lomilwe ke ntšwa.	15
MMUI A:	Bagaetsho, ga ke le tlhaloganye. Ga le bue nnete.	
MMUI C:	Ke nnete e e senang bana ba phefo.	
MMUI A:	Mosetsana yo, ke mmone maitsiboanyana a eme dikgato di se kae go tloga fa lobotaneng lwa me. Pula e le fa e ntse e sarasara, mosimane mongwe yo o nnang mo mmileng o, o ne a mo okame, a mo ngaparetse jaaka borekhu bo ka ngaparela motho diatla. Ka nako e ke neng ke batla go bofolola dintšwa, mosetsana yo, le lekau la gagwe, ba ne ba nkgoreletsa. Fa letlatlana le tshwara, ke ne ka tlhola gore a ga go ope yo o gaufi le lobotana, go ne go se ope, ke ka moo ke ileng ka di bofolola. A ga go jalo mosetsana?	20 25

MMUI D: (A diga sefatlhego go sela dibi le mororo go se dikgomo mo Porotiya.)	
MMUI C: (O simolola go emisa ditsebe)	
Heela mosetsana ke wena!	30
A kgang e rre a e buang e, ke nnete?	
MMUI D: (O konne tlhogo, o bua ka pelo)	
Dilo ke di itirile.	
Rre yo o bua nnete.	
Ke ne ke sa itse fa a re bone.	35

- 17.1 Faa leina la Mmui A. (1)
- 17.2 Ke mang yo a neng a na le Seponono fa ntšwa e mo loma? (1)
- 17.3 Ke tiragalo efe e e tlhodileng mmuisano o o nopotsweng fa godimo? (1)
- 17.4 Sara le Ramoopampa ba amana jang? (1)
- 17.5 Ditiragalo tsa teramakhutshwe e, di diragalela kwa motsesetoropong ofe? (1)
- 17.6 Naya lebaka le le neng le dira gore Manaila a se batle go bonwa ke ba ga boMphodi. (2)
- 17.7 Goreng Mokhonto a ne a siela kwa ga Ramoopampa a sa apara? (2)
- 17.8 Naya morero wa teramakhutshwe ya 'Metlholo ga e fele' o bo o tshegetse ka lebaka. (2)
- 17.9 Ke maikutlo afe a a senolwang ke Mmui D? (2)
- 17.10 Seabe sa ntlo e e mo sekhutlong ke sefe mo tswelatsong ya poloto ya teramakhutshwe e? (2)
- 17.11 Go tsaya maikarabelo ga ga Ramoopampa a go isa Seponono kwa bookelong go senola semelo sefe sa gagwe? (2)
- 17.12 Ke kgakololo efe e o neng o ka e naya Seponono fa e ne e le tsala ya gago? (2)
- 17.13 Fa o ne o le mongwe wa bana ba ga Mmui B le Mmui C, a o ne o ka ba itumelela? (2)
- 17.14 Go ya ka wena, a diteng tsa terama e e nopotsweng mo go yona e nyalana le setlhogo? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 17.15 Moterama o re ruta eng ka modiragatsi Mokhonto? (2)

[25]

POTSO 18: POTSO YA TLHAMO**GA SE LORATO – MJ Magasa**

Lenyalo ke kupe le tlhoka go ilelwa. Netefatsa tlhagiso e o ikaegile ka ditiragalo tsa terama ya *Ga se Lorato*, o tobile bogolo badiragatsi Gadifele le Motsamai. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a ka nnang 400–450.

[25]**POTSO 19: DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE****GA SE LORATO – MJ Magasa**

Buisa nopollo e e latelang, mme o arabe dipotso.

NOPOLO H

MMUI A:	(<i>Ka go makala</i>) A ga a ise a buse mogopolo? O tota a le setlhogo tota, fa e le gore ga a tlhomogele bana pelo. Le fa gona banna re tshwana, e seng jaana. (<i>Ba a hutsafala</i>)	
MMUI B:	Nnyaa, rre Selapo. Banna botlhe ga ba a nna jalo, ke fa wena ga o dire jalo.	5
MMUI C:	A gona ga a ke a tla fa lapeng?	
MMUI B:	O a tshokane a tsile. Jaaka mosong ona re mmone a tsena. E rile re mmotsa gore o tswa kae, a itlhatlhela ka dinko tsa rona a re bolelela fa re tletse lenyatso, nna le banake. A re bontsha fa e le lapa la gagwe, a sa tshwanela go botswa gore o tswa kae. O ne a bonala a tla a humanegile. Ke ne ka mmolelela gore tsatsi lengwe, le nna ke tlaa ipusolosetsa.	10
MMUI C:	(<i>Ka mafoko a kgakololo</i>) Ga go dirwe jalo mogadibo. Bosula ga bo busiwe ka jo bongwe.	
MMUI A:	(<i>O nyemile moko</i>) Mmaabo, kgang e e bokete e batla tlhokomelo ya potlako. Bana ba ga Gadifele ba tloga ba wela mo isong. Jaanong wena mme Gadifele, kgakololo e nka e go nayang ke e, e re ka moso phakela o tle kwano re go adime madi, o ise kgang e kwa badirelaloago gore ba tle ba mo kgalemele. Kana nna ke lekile ke paletswe.	15 20

- 19.1 Faa leina la Mmui A. (1)
- 19.2 Mmui A le Mmui B ba amana jang? (1)
- 19.3 Go buiwa ka mang fa go twe 'a ga a ise a buse mogopolo? (1)
- 19.4 Ke tiragalo efe e e tlhodileng mmuisano o o nopotsweng? (2)
- 19.5 Ke maikutlo afe a a senolwang ke Mmui C? (2)
- 19.6 A mafoko a ga Gadifele a go ipusolosetsa e nnile nnete? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 19.7 Ke dilo dife tse PEDI tse Motsamai a di diretseng *Gladys*? (2)

- 19.8 Naya morero wa terama ya 'Ga se Lorato' o bo o tshegetse ka lebaka. (2)
- 19.9 Mafoko a ga Mantsho go tswa mo meleng ya 3 le 4, a senola semelo sefe sa gagwe? (2)
- 19.10 Seabe sa ga *Suzan* ke sefe mo go godiseng kgotlhang ya terama e? (2)
- 19.11 Go ya ka wena, a o dumelana le mafoko a ga Gadifele fa a re 'ga se banna botlhe ba ba tshwanang le Motsamai'? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 19.12 Fa e ka bo e le wena Selapo, o leka go gakolola Motsamai, fela a sa utlwe, o ne o ka dira eng? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 19.13 Go ya ka wena, a diteng tsa terama e e nopotsweng di nyalana le setlhogo? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 19.14 Moterama o re ruta eng ka modiragatsi Selapo? (2)

[25]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 25
PALOGOTLHE YA TLHATLHOBO: 80